

Meseolvasás és olvasóvá válás



TÓTH Máté

Bevezetés

„Esti mesével bejutni az egyetemre” – ezzel a szlogenel mutatta be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati projekt keretében végzett felmérés meseolvasás és olvasóvá válás összefüggéseiről szóló adatait a nagyközönségnek, és ezzel hívta fel a könyvtárosok figyelmét a meseolvasás fontosságára. Az adatok mellett a következőket olvashatjuk a promóciós anyagban: „100 kisgyerekből, akiknek naponta mesélnek, 73 válik rendszeresen olvasó felnőtté, viszont azok közül, akiknek alkalmyszerűen, vagy soha nem mesélnek, mindössze 2.”¹ A meseolvasás olvasóvá válásban játszott szerepét, fontosságát nehéz lenne túlértékelni, hiszen – ahogyan az a fenti adatokból is látszik – úgy tűnik, a mesélés jelenti azt a kulcsot a gyerekeknek, amellyel ha élnek, képesek hosszú távon is elkötelezni magukat az olvasás mellett. A fent idézett

adatok alapján az is világos, hogy akinek olvasnak, az sem biztos, hogy olvasó felnőtté válik, de akinek nem, vagy csak ritkán olvasnak, az szinte biztosan nem válik olvasóvá.

A fenti állítás, szlogen *Az én könyvtáram* projekt 3–17 éves gyerekek körében végzett reprezentatív felmérés adataiból származik. A felmérés meseolvasásra vonatkozó kérdése azonban a fentiekén túl is számos tanulságot hordoz, amelyet – a téma fontosságára való tekintettel – érdemesnek tartottam egy önálló cikkben is bemutatni.

Bizonyos, hogy az olvasás és tágabb értelemben az írásbeliség alapvetően befolyásolja az életünket, életvitelünket, sikereinket és kudarcainkat a digitális korban ugyanúgy, mint ahogyan az azt megelőző évtizedekben is meghatározta. Az írásbeliség és azon belül az olvasás nem veszített a jelentőségéből, még akkor sem, ha a jellemző hordozó közeg, a papír és a nyomtatott könyv egyeduralma megszűnt, és ha újabb és újabb eszközökön, képernyőkön je-

lenik meg elektronikus formában a szöveg. Az írás és az olvasás a kultúránk alapvető közege, amelyet az elektronikus információközvetítés korában sem tudunk nélkülözni.

Míg a szóbeli közlés kultúrája spontán módon alakul és hagyományozódik generációkon át, addig az írásbeliség és az olvasás csak tudatos tevékenységgel vihető át egyik nemzedékről a másikra. Ennek a tudatos tevékenységnek a része az olvasáspedagógia, amelynek a célja, hogy fejlessze az olvasáskultúrát egyének vagy csoportok szintjén.² Az előző nemzedékek feladata, hogy képesek legyenek felmutatni az írásbeliség erejét, az olvasás fontosságát, amellyel az újabbak felelősséggel, de szabadon gazdálkodhatnak. Az olvasás hiányának a következményeit az olvasási rutin, a nyelvi kompetencia és a helyesírási készség romlásában lehet összefoglalni,³ azaz csupa olyan tényezőkben, amelyek nélkülözhetetlenek a társadalomban való érvényesüléshez.

A legkisebbek esetében szerencsésebb az írásbeliséggel való találkozásról beszélni, és kevésbé kifejezetten olvasásról. Az előkészítő, alapozó szakasz legfontosabb feladata a gyermek felkészítése a szövegek értelmezésére, a nyelvi tudatosság kialakítása, a megfelelő szókincs fejlesztése, a beszédhangok felismerésére és a hangok helyes kiejtésére. Ebben a szakaszban kiemelt jelentősége van a családi háttérnek, amely szocializáció útján biztosítja a gyerekeknek az ingergazdag környezetet a nyelv megfelelő szintű elsajátítására.⁴

A hazai olvasáskutatás szakirodalmában gyakran idézik *Robert Escarpit* francia irodalomszociológust, aki szerint az olvasóvá válás kérdése már az iskoláskor előtt eldől, amellyel elsősorban a család szerepére, közvetetten pedig a mesélés fontosságára, a könyv családon belül játszott fontos szerepére utal. Olyan családi értéknormák és magatartásminták hagyományozódnak egyik generációról a másikra, amelyek nem is feltétlenül tudatosulnak a szülőknél.⁵ Ebben a – szociológiai – megközelítésben *Pierre Bourdieu* fogalomrendszerében gondolkodva, az inkorporált kulturális tőkét ismerjük fel, amelynek átadása jellemzően rejtetten, a családi szocializáció útján valósul meg.⁶

Az olvasás és irodalom szeretete a nem tudatos magatartásminták tovább hagyományozása mellett olyan aktusokban is megnyilvánulhat, mint a mesélés, amely – mivel egy meghitt családi körben megvalósuló tevékenység – erősíti a családtagok közötti kötődés mellett a könyv és az olvasás szeretetét is. A meseolvasás, mesehallgatás azonban a közös szertar-

tások mellett az irodalmi szövegek befogadásának a képességét is fejleszti. A történet fonalának követésével a gyermek képzeletben reprodukál egy eseménysort, éppen úgy, mint az olvasó felnőtt.⁷ A mese tehát közvetetten hat a gyerekek szövegértési készségére, intelligenciájának fejlődésére, így társadalmi érvényesülésére is. Ebben a tekintetben a meseolvasás és az olvasóvá válás közötti összefüggés pszichológiai úton ragadható meg és írható le.

A jelen tanulmány célja, hogy a 2017-es, 3–17 éves gyermekek körében végzett reprezentatív adatfelvétel tapasztalatai alapján számszerűsítse ezeket a korábban már alaposan dokumentált összefüggéseket, választ keresve arra, hogy milyen erős kapcsolat regisztrálható a meseolvasás és az olvasóvá válás között, szociológiai-demográfiai értelemben mi jellemezi a meseolvasó szülőt és mi a mesehallgató gyerekeket.

Módszer

Tekintettel arra, hogy itt egészen kicsi, beszélni is alig tudó gyerekektől kezdve egészen a középiskolás korosztállyal bezárólag nagyon széles rétegek bevonásával végeztünk adatfelvételt, célszerű a kutatás módszertanát részletesebben is bemutatni a kérdéstartás és elsődleges adatfeldolgozást technikai értelemben lebonyolító Psyma Hungary Kft. által készített gyorsjelentés⁸ alapján.

A kérdőív – az összevethetőség miatt – minden korosztálynak alapvetően azonos kérdésekkel, de – az érthetőség kedvéért – más nyelvezettel készült. A felmérés személyes megkeresésen alapult, a kérdezőbiztosok laptoppal keresték fel otthonukban a potenciális interjúalanyokat, így a válaszokat közvetlenül egy adatbázisba vitték fel. A beszélgetés két lépcsőben zajlott, először a szülőnek tették fel azokat a kérdéseket, amelyekre a gyermektől nem feltétlenül volt elvárható, hogy tudjon válaszolni (pl. a szülők iskolai végzettsége, médiaeszközök a családban, házi könyvtár nagysága, a család jövedelmi viszonyai stb.), ezt követően a 10 éven aluli gyermekek esetében a szülővel folyt tovább az adatfelvétel, az ennél idősebbeknél pedig közvetlenül a gyermekkel. A kérdezőbiztosok számára szóló instrukciókban nem kötöttük meg, hogy ki lehet ott a válaszadásnál, így értelemszerűen a 10 éven aluliak esetében a gyerekek is „segíthettek” a szülőnek a helyes válasz megadásában és a nagyobbak esetében sem tekintettük problémának, ha a szülő jelen volt a beszélgetésen.⁹ A legtöbb esetben a válaszadás a „konyhaasztal” mellett, családi körben történt.

A kétszülős családok esetében azt kérték a kérdezőbiztosok, hogy az a szülő válaszoljon a gyerekek helyett, aki vélhetően jobban ismeri annak olvasási szokásait. Ez az adatfelvételt végző cég gyorsjelentése alapján 80%-ban az édesanya volt. Természetesen a szülőre nem csak azért volt szükség, mert bizonyos kérdések vonatkozásában hitelesebb forrás, mint a gyermek. Minden egyes esetben, így a nagy gyerekeknél is, szükséges volt a szülő beleegyezését kérni a vizsgálat lefolytatásához.

A lekérdezés során pontosan 1502 főt kérdeztek meg. A megkérdezendők kiválasztása ún. sétás módszerrel történt, amelynek lényege, hogy egy meghatározott sétaútvonalon – meghatározott szabályrendszernek megfelelően – csöngettek be lakásokba, és az ott lakó gyermekekkel és szüleivel folytatták le az adatfelvételt. Összesen 121 települést választottak ki, amelyben Budapesten kívül valamennyi megyeszékhely, számos kisebb város és község is benne volt. Az utcák kiválasztása véletlenszerűen történt. A módszerrel biztosítható, hogy mindenki egyenlő eséllyel kerüljön be a mintába, de az nem, hogy a megkérdezettek összetétele pontosan reprezentálja a hazai lakosság összetételét. Ezt a kapott adatok súlyozásával korrigálták. A súlyozáshoz a viszonyítást a KSH 2016-os Mikrocenzus adatai jelentették.

A reprezentativitás biztosítása érdekében a súlyozásra előzetesen a következő szempontokat határoztuk meg:

- A gyerekek neme.
- A gyermekek életkora (a fent ismertetett 4 korcsoportban).
- A gyermekek lakóhelye településtípus szerint (főváros, megyeszékhely, város, község).
- A gyerekek lakóhelye regionális bontásban. (Ebben a tekintetben a NUTS2 régiók szintjén biztosították a reprezentativitást.)
- A családfő iskolai végzettsége alapján három szintet határoztunk meg (alap-, közép- és felsőfokú végzettség).

Korcsoportonként előzetesen négy kategóriát határoztunk meg betöltött életkort véve alapul:

1. Óvodások (a betöltött 3, 4, 5 évesek, 2011. szeptember 1. – 2014. augusztus 31. között születettek);
2. Kisiskolás korosztály (a betöltött 6, 7, 8, 9 évesek, akik 2007. szeptember 1. – 2011. augusztus 31. között születettek);
3. Felső tagozatos általános iskolások, vagy kis gimnazisták (betöltött 10, 11, 12, 13 évesek,

2003. szeptember 1. – 2007. augusztus 31. között születettek);

4. Középkorú korosztály (betöltött 14, 15, 16, 17 évesek, akik 1999. szeptember 1. – 2003. augusztus 31. között születettek).

Annak érdekében, hogy valamennyi előre definiált korcsoportra (óvodások, alsó tagozatosok, felső tagozatosok és kis gimnazisták, középkorúak) nézve megfelelő mennyiségű válaszadó kerüljön be a mintába, az adatfelvételt végző cég igyekezett valamennyi esetben 350-350 fő körüli számú válaszadót bevonni a kutatásba. Értelemszerűen a legkisebbek (ahol csak 3 év időtartam alatt születettek voltak, a többi 4-4 évéhez képest) felülreprezentáltak a mintában. A válaszok elemzésekor tehát szintén súlyozással kellett korrigálni az egyes korosztályok adatait.

A tanulmány egyetlen kérdésre adott választ elemez, amely a következőképpen hangzott: „*Milyen gyakran meséltek (a gyerek neve)-nek kiskorában?*”, illetve a 10 éven felüliek esetében „*Milyen gyakran meséltek neked kiskorodban?*”. A választ egy ötfokú skálán kellett megadni, amelyen a következők szerepeltek: „1. Naponta, 2. Hetente 1–2-szer, 3. Havonta, 4. Ritkábban, mint havonta, és 5. Soha”. A válaszadó a fentiekben túl a „Nem tudja” és a „Nem válaszol” opciókat is választhatta. Az erre a kérdésre adott válaszokat elemeztem a szülő és a gyerek szociológiai demográfiai jellemzői mentén, valamint a szerint, hogy mit válaszolt az olvasás gyakoriságára vonatkozó kérdésre: „*Elfoglaltságai mellett – tankönyvön kívül – olvas-e (gyerek neve) könyveket (vagy ha még nem tud olvasni, akkor felolvasnak-e neki)*”, illetve „*Elfoglaltságaid mellett – tankönyvön kívül – olvasol-e könyveket?*”

A lakossági felmérés 2017 kora őszen, a kérdezés szeptember 11–25-e között zajlott le.

A legtöbb vitát az olvasni nem tudó korosztály megkérdezése jelentette. Korábban elsősorban az általános iskola felső tagozatos korosztálytól felfelé rendelkezünk adatokkal az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Olvasáskutató csoportjában végzett felmérések nyomán.¹⁰ Egyik oldalról világos, hogy nem vethető össze a legkisebbeknek való felolvasás a nagyobbak önálló olvasási aktivitásával. Egyrészt a felolvasás kevesebb erőfeszítést igényel a gyerek részéről másrészt az „egy könyv” is mást jelent, ha a három-négy éveseknek szánt képeskönyvekről vagy a középkorúak által fogyasztott vaskosabb regényekről van szó. Másik oldalról fontosnak tartottuk,

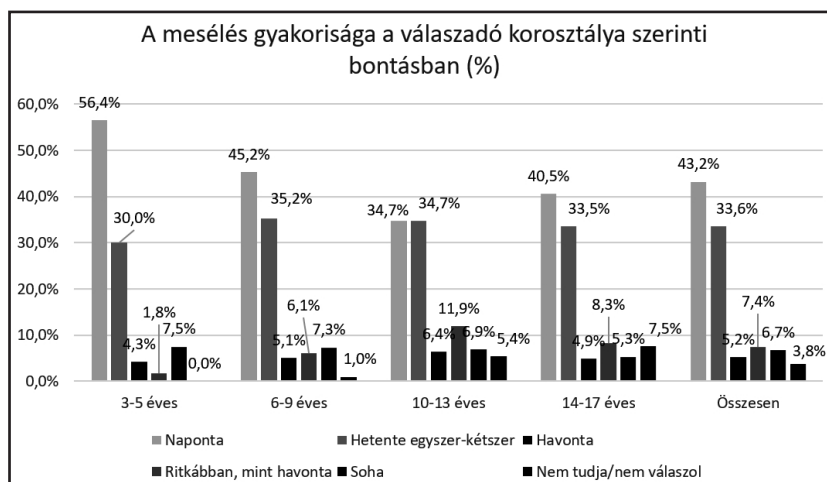
hogy a hazai olvasáskutatás gyakorlatában először megkíséreljünk kvantitatív adatokat is gyűjteni erről a korosztályról, amelynek az olvasáshoz való viszonya egyértelműen nagyon meghatározó a későbbi olvasóvá válás szempontjából.

Eredmények

A módszer kapcsán ismertetett kérdésre adott választ minden másnál jobban befolyásolja, hogy érezhető a válaszadó számára a „helyes válasz”, így vélhetően számolnunk kell – különösen a szülők esetében – a pozitív irányban való torzítással. Minden szülő szá-

mára egyértelmű, hogy a helyes magatartás a rendszeres mesélés, így az esti mese elmaradásának bevallása sokaknak jelenthetett kellemetlenséget.

Ezért is kezdjük az adatok bemutatását korosztályonkénti bontásban. Az alábbi diagramon az látható, hogy az egyes korosztályokba tartozó válaszadók milyen gyakran meséltek kiskorukban, és nem az, hogy jelenleg milyen gyakran mesélnek nekik, hiszen a mesehallgatásból a gyerekek értelemszerűen kinőnek, amikor megfelelő olvasási készség birtokában elkezdnek egyre inkább önállóan irodalmat fogyasztani.



1. diagram

A mesélés gyakorisága a válaszadó korosztálya szerinti bontásban (%)

A diagram értelmezésénél mindenképpen figyelembe kell venni, hogy 3–9 éves kor között elsősorban a szülők válaszoltak, 10 év fölött pedig a gyerekek maguk. A szülők a válaszaikban erősen torzíthatták az eredményeket pozitív irányban, elsősorban a mesélés gyakoriságára vonatkozóan. Érdekes módon azoknak az aránya nem változik érdemben az egyes korosztályok esetében (7% körül), akiknek soha nem meséltek vagy mesélnek.

A 3–5 évesek és a 6–9 évesek eredményei közötti eltérés nagy valószínűséggel abból fakadhat, hogy a kisiskolásoknál éppen abban a fázisban tartanak, ahol az esti mese egyre ritkul. A már egyszerű szövegeket elolvasni képes gyermek maga is igyekszik önállóan feldolgozni a szövegeket, de azért hetente egyszer-kétszer a szülő is olvas fel neki elalvás előtt, így értelemszerűen többen számoltak be ritkább meseolvasási alkalmakról. Magyarán ebben a két korosztályban az a referenciaidőszak különbözik, amire

a kérdést a válaszadó értelmezi.

A nagyobbak esetében éppen negatív irányú torzítást feltételezhetünk, hiszen az esti mese emléke már sokaknál meg-megkoppatott. Ezt abból is feltételezhetjük, hogy hirtelen sokszorosára ugrik azoknak az aránya, akik nem tudják, hogy meséltek-e nekik vagy egyszerűen nem válaszoltak erre a kérdésre.

Minden lehetséges torzítást és a referenciaidőszakok eltéréseit figyelembe véve durva közelítésnek elfogadhatjuk, hogy összességében az olvasni még nem tudó, vagy nem eléggé biztosan olvasó gyerekek 43%-nak naponta, 34%-nak hetente egyszer kétszer, 12%-nak ennél ritkábban olvastak mesét, 7% pedig soha nem részesült a mesélés örömeiből. A továbbiakban ezekkel az összesített adatokkal fogunk dolgozni a mesélő szülő, a mesehallgató gyermek valamint a mesélés és olvasóvá válás összefüggéseinek a feltárásakor.

A mesélő szülő

A meseolvasó család demográfiai jellemzőit vizsgálva világosan kirajzolódik, hogy elsősorban a magasan iskolázott, nagyvárosi, szellemi foglalkozású, jó anyagi körülmények között élő szülők körében kell keresni a gyerekeknek napi rendszerességgel mesélőket, azaz pont ott, ahol a rendszeres olvasókat és a könyvtárhasználókat is. Az inkorporált kulturális tőke családon belüli tovább hagyományozódásának törvényszerűségeit ismerve alapvetően erre számítottunk. Amit azonban ehhez hozzá lehet tenni, hogy az egyes változók mennyire erősen befolyásolják a gyakori meseolvasás valószínűségét.

A családban felhalmozódott kulturális tőke nagyságára utalhat a szülők iskolai végzettsége. Előzetes várakozásainknak megfelelően ez az, ami legerősebben meghatározza a meseolvasást. Azokban a családokban, ahol az apa felsőfokú végzettségű, a napi rendszerességű meseolvasás aránya a válaszadókon belül 64,8%, ahol az anya ilyen magasan iskolázott, ott 66,8%. Az alacsony végzettségű apáknál 31,9%, az anyáknál csupán 25,8%. A soha nem olvasás a diplomás anyáknál mindössze 3%-ban, a felsőfokú végzettségű apáknál 3,7%-ban jellemző, ugyanez az alacsony végzettségű anyáknál 10,9, az apáknál pedig 8,2%. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a két szülő közül az anya végzettsége hat erősebben a meseolvasás gyakoriságára, mint az apáé. Azokban a családokban, ahol a szülők magasabban iskolázottak, erősen felülreprezentáltak a rendszeres meseolvasók, és alulreprezentáltak a mesét soha nem olvasók.

Az iskolai végzettség és a foglalkozás nem minden tekintetben függ össze, így célszerű megnézni, hogy a szellemi vagy a fizikai foglalkozású, a nyugdíjas, a munkanélküli és a tanuló szülők gyerekei milyen gyakran hallgathatnak mesét. Előzetesen arra számítottunk, hogy a szellemi foglalkozásúak esetében lesz gyakoribb a meseolvasás. A szellemi foglalkozást végző anya esetében a napi rendszerességű meseolvasás 56,3%, a fizikai munkát végzők körében ugyanez csupán 29,2%. A másik oldalról nézve a szellemi foglalkozású anyukáknak csak 4,2%-a nem olvas soha mesét a gyerekeinek, ezzel szemben a fizikai munkát végzőknek már 9,6%-a. Napi rendszerességű meseolvasást a munkanélküli anyáknak csupán a 25%-ánál tapasztalhatunk. A szellemi foglalkozású apák gyerekeinek az 57%-a napi rendszerességgel élvezheti a meseolvasást, a fizikai munkát végző apákénak csak a 36,2%-a. A munkanélküli apukák esetében ugyanez csak 16,1%. A szellemi foglalkozású apák gyerekei

közül 5,1%-nak soha nem mesélnek, a fizikai dolgozók gyerekei közül ezzel szemben már 7,4%-nak.

A napi rendszerességű mesélés egyértelműen azokban a családokban a leggyakoribb, ahol a szülők szellemi foglalkozásúak. Nagyjából ez felére csökken a fizikai munkások gyerekeinél, majd még tovább esik a munkanélküliséggel sújtott családokban. A munkanélküliség gyakrabban fordul elő az alacsonyabb iskolai végzettségűek és a kisebb településeken élők körében. Nem a munka megléte vagy meg nem léte, hanem más tényezők együttes előfordulása a mese elmaradásának legfőbb oka. Az anya foglalkozása – hasonlóan az anya iskolai végzettségéhez – erősebben meghatározza a meseolvasást, mint az apáé.

A jövedelmi kategóriák vizsgálata alapján szintén egyértelmű a trend: a jobb módúak jellemzően többet mesélnek a gyerekeiknek, mint a szegényebb családok. A 400 ezer forint fölötti nettó havi jövedelemmel rendelkezők esetében a napi gyakoriságú mesélés 50,3%-ban jellemző, a 200 ezer forint alatti jövedelműek esetében 29,6%-ban. A soha nem mesélők táborát vizsgálva ugyanennek a fordítottja látható. A magasabb jövedelemmel rendelkező családoknál 3,9%, az alacsony jövedelműeknél már 11,1% soha nem mesélnek a gyerekeknek.

Végül természetesen az sem mindegy a meseolvasás szempontjából, hogy a gyereket egyetlen szülő vagy egy pár neveli. A kétszülős családokban¹¹ szignifikánsabban gyakrabban, 44,4%-ban van napi szinten meseolvasás, szemben azokkal, akik egyedül nevelik a gyereket. Itt ez az arány 38,2%. Ahol csak egyetlen szülőnek kell helytállnia a gyereknevelésben, ott gyakoribb az is, hogy teljesen elmarad a meseolvasás (7,4%). A párok által nevelt gyerekek esetében ez kicsit ritkábban 6,6%-ban fordul elő.

A meseolvasás gyakorisága lakóhely szerinti bontásban

Nagyon erősen jelen van a földrajzi meghatározottság is a meseolvasásban, mind a településtípus, mind pedig regionális tekintetben. A következő táblázat a hét nagyrégió és a négy fő településtípus közötti különbségeket mutatja be.



		Naponta	Hetente 1-2-szer	Havonta	Ritkáb- ban, mint havonta	Soha	Nem tudja / nem válaszol	Össze- sen
Ré- giók	Közép-Magyarország	45%	35%	4%	6%	6%	3%	100%
	Közép-Dunántúl	38%	39%	7%	6%	8%	2%	100%
	Nyugat-Dunántúl	58%	28%	2%	3%	1%	6%	100%
	Dél-Dunántúl	40%	38%	4%	6%	6%	6%	100%
	Észak-Magyarország	32%	39%	8%	12%	3%	6%	100%
	Észak-Alföld	38%	30%	7%	8%	13%	5%	100%
	Dél-Alföld	51%	26%	6%	10%	6%	0%	100%
Tele- pü- lés- típus	Budapest	51%	30%	2%	7%	6%	4%	100%
	Megye-székhely	55%	29%	3%	7%	2%	4%	100%
	Város	39%	33%	8%	7%	8%	5%	100%
	Község	38%	38%	5%	8%	7%	3%	100%
Összesen		43%	34%	5%	7%	7%	4%	100%

1. táblázat

A meseolvasás gyakorisága a különböző régiókban és településtípusokban

A regionális különbségeket vizsgálva egészen jelentős különbségek vannak az ország különböző területei között. A nyugat-dunántúli válaszadók a leginkább elkötelezett mesélők, míg az Észak-Magyarországi Régió lakói a legkevésbé, a napi szintű meseolvasásban a különbség majdnem kétszeres. A soha nem olvasók a Nyugat-Dunántúlon vannak a legkevésbé és az Észak-Alföldön a legtöbben. A meseolvasás gyakoriságának vizsgálata során azt figyelhetjük meg, hogy a gazdaságilag fejlettebb régiókban (Nyugat-Dunántúl, Közép-Magyarország) jellemzően többen mesélnek, a legkevésbé fejlettekben (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) általában kevesebbet.

A nagyvárosokban lakó gyerekeknek gyakrabban adatik meg a napi rendszerességű meseolvasás (a megyeszékhelyeken és Budapesten egyaránt 50% fölött), mint a kisebb településeken élőknek (városokban és községekben egyaránt 40% alatt). A soha nem mesélő szülők a megyeszékhelyeken vannak a legkevésbé, és a kisebb városokban a legtöbben. Az igazi választóvonal a megyei jogú városok és az ennél kisebb települések között húzódik.

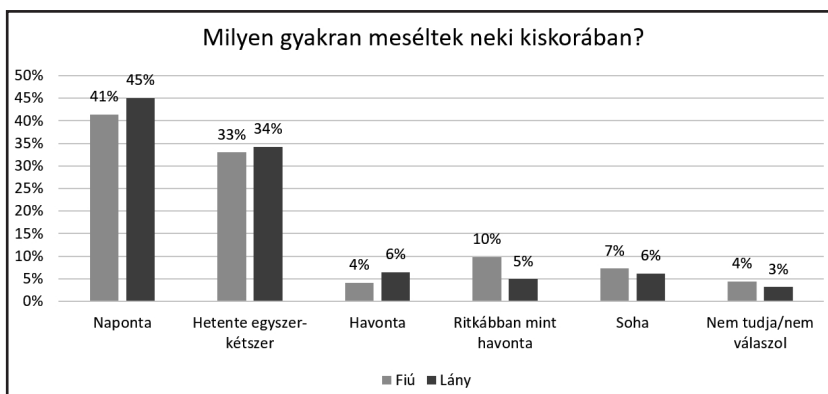
A lakóhely szerinti bontásban szintén láthatjuk azokat a földrajzi különbségeket, amelyeket az olvasó felnőtt esetében is láthattunk. A leggyakoribb

meseolvasók a vidéki nagyvárosok lakói, ugyanazok, akiknek a körében a rendszeres olvasók is erősen felülreprezentáltak.¹² A gazdaságilag fejlettebb régiókban, valamint a nagyobb városokban nagyobb arányban élnek az értelmiségiek, a magasabb jövedelműek, a szellemi foglalkozásúak, amely a meseolvasás gyakoriságát is erősen befolyásolja.

A mesehallgató gyerek

A mesehallgató gyerek az, aki olyan családban él, ahol a szülők fontosnak tartják az esti mesét, azaz a szociológiai-demográfiai jellemzőket elsősorban a család határozza meg. Két szempontból vizsgálhatjuk kifejezetten a gyerekeket: nem és iskolatípus tekintetében. Mindkét vonatkozásban érdekes összefüggéseket találtunk.

Régóta ismert tény, hogy a lányok nagyobb arányban válnak olvasóvá, mint a fiúk, de vajon többen és gyakrabban kapnak-e az esti meséből is? Elsőre úgy gondolhatnánk, hogy ebben a tekintetben nem lehet különbség, hiszen elsősorban a szülő döntése, hogy olvas-e a gyerekének. Az alábbi diagram alapján azonban azt láthatjuk, hogy igenis van különbség.



2. diagram

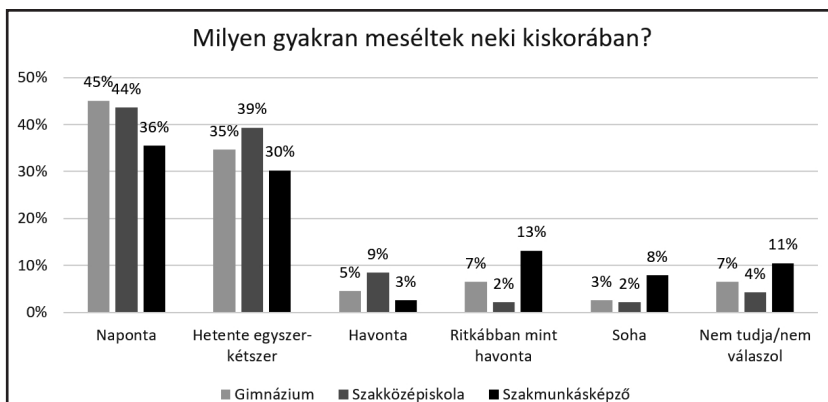
A mesélés gyakorisága a gyerekkorban

A naponta és a hetente egyszer-kétszer mesét hallgató gyerekek körében is felülreprezentáltak a lányok. Vajon a fiúk kevésbé igénylik, nem kérik az esti mesét, vagy a szülők gondolják úgy, hogy a meseolvasás „lányos” és ezért helyeznek rá kisebb hangsúlyt a lányoknál? Vagy egész egyszerűen a mintánkban szereplő lányok emlékeztek úgy a megkérdezés pillanatában, hogy nekik gyakrabban olvastak mesét? Nem tudjuk, mindenesetre azt megállapíthatjuk, hogy már az iskoláskor előtti életkorban elbillen az olvasási kedv a lányok javára.

A 2017-es felmérésben válaszadó gyerekek közül a 14–18 év közötti korosztály esetében már vizsgálhatjuk, hogy a különböző iskolatípusokba járó gyerekek között van-e különbség mesehallgatás tekintetében.

Eddigi ismereteink alapján okkal feltételezhetjük, hogy a jobb tanulókat felvevő gimnáziumokban az átlaghoz képest felülreprezentáltak lesznek azok a gyerekek, akik meseolvasásra nagyobb hangsúlyt fektető családokból érkeztek.

A mintánkban szereplő, ebbe a korosztályba tartozó gyerekek közül 153-an járnak gimnáziumba, 94-en érettségit is adó szakközépiskolába, 76-an pedig érettségit nem adó szakmunkásképzőbe, szakiskolába. Ma már ezeknek az iskoláknak nagyon sokféle típusa van, de az egyszerűség kedvéért az intézményeket a régi nevükön különböztetjük meg a szerint, hogy érettségiznek-e a gyerekek, valamint, hogy kapnak-e a kezükbe valamilyen szakmát, vagy a cél a felsőfokú tanulmányokra való felkészítés.



3. diagram

Milyen gyakran meséltek kiskorában

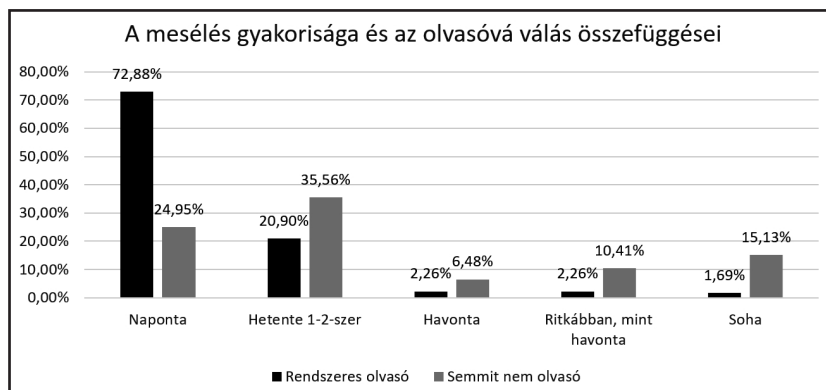
A diagram alapján megállapíthatjuk, hogy a jelenlegi gimnazisták körében vannak a legnagyobb arányban azok, akiknek naponta meséltek a szüleik, és a szakmunkásképzőkben azok, akiknek soha nem meséltek.

Ez eddig megfelel a várakozásainknak. A meglepetést elsősorban a szakközépiskolák tanulói, azaz a később érettségiző és szakmát is kezükbe kapó diákok szolgáltatták. Ha összeadjuk a hetente egyszer-kétszer és

a naponta mesét hallgatók értékeit, akkor ők lesznek a legnagyobb arányban (83% szemben a gimnazisták 80%-ával). Az összeadást az indokolhatja, hogy a naponta és a hetente egyszer-kétszer olvasóknál a mese nem csak egy-egy ritka kivételes alkalom, hanem a mindennapok része. Érdekes módon a szakmunkás-tanulók után a gimnazisták körében a legmagasabb azoknak az aránya, akik csak nagyon ritkán vagy pedig soha nem hallgattak mesét kiskorukban.

Mesélés és olvasóvá válás

Végül nézzük meg a számunkra legfontosabb összefüggést a mesélés és olvasás között. Megerősíthetjük az eddig is ismert tényeket: akinek meséltek kiskorában, az nagyobb valószínűséggel válik később olvasó gyerekké (majd olvasó felnőtté).



4. diagram

A mesélés gyakorisága és az olvasóvá válás

Rendszeres olvasók majdnem háromnegyedének naponta meséltek, és csak 1,69% olyan van, akinek soha nem olvastak mesét. Ezzel szemben azok közül sem vált mindenki olvasóvá, akinek naponta olvastak. Akinek nem olvasnak naponta, vagy legalább hetente egyszer-kétszer, az majdnem biztos, hogy nem válik később olvasóvá, de akinek olvasnak, az sem jelent garanciát rá, hogy a gyerek később olvasóvá váljon.

Összegzés

Régóta ismert tényeknek a valódi természetét igyekeztünk feltárni a 2017 őszén a gyermekek körében végzett reprezentatív olvasási felmérés eredményei alapján. Azok a gyermekek, akiknek mesét olvasnak, nagyobb valószínűséggel válnak maguk is olvasóvá, jobb szövegértési készséggel fognak bírni, könnyebben érvényesülnek az életben, több esélyük lesz rá, hogy felnőttként jobb állásuk és magasabb jövedelmük legyen. A cikkben vizsgáltuk azoknak a gyerekeknek a családi hátterét, akik azt nyilatkozták, hogy rendszeresen olvastak nekik mesét és igyekeztünk feltárni a legfontosabb szociológiai, demográfiai összefüggéseket.

A szülők iskolai végzettsége és foglalkozása, vala-

mint a család jövedelmi viszonyainak vizsgálatában egyértelműen felismerhető kulturális tőke családon belüli tovább hagyományozódásának természete. A magasan iskolázottak, nagyobb anyagi megbecsültséggel járó, szellemi munkát végzők gyerekei sokkal gyakrabban hallgatnak mesét, így nagyobb eséllyel válnak önállóan is olvasó gyerekké, majd könyvszerető felnőtté. Később vélhetően maguk is gyakrabban olvasnak a gyerekeiknek mesét. Az adatok kivételesen bemutatták a kulturális tőke és az ezzel járó előnyök generációról generációra való tovább hagyományozódásának természetét.

A válaszadó lakóhelye tekintetében is jelentős különbségeket találtunk a gazdaságilag fejlettebb régiók, településtípusok javára. Regionális tekintetben egyértelműen látható, hogy a nyugat-dunántúli és a közép-magyarországi gyerekeknek sokkal több esti mese jut, mint az észak-magyarországiaknak vagy az észak-alföldieknek. Településtípusok vonatkozásában a megyei jogú városokban találhatjuk a legelkesebb meseolvasó családokat, éppen ott, ahol a leggyakrabban olvasó felnőttek is vannak.

A felmérés adatainak elemzése nyomán új összefüggésekre is akadtunk. Egyrészt az iskolatípusok szerinti elemzés során láthatóvá vált, hogy akik szak- középiskolába vagy gimnáziumba mennek, azoknak

gyakrabban meséltek kiskorukban, mint az érettségít nem adó szakmunkásképzőkbe járóknak.

Régóta ismert tény, hogy a lányok kicsit többet olvasnak, mint a fiúk. A későbbiekben érdekes következtetésekre adhat teret az a felismerésünk, amelynek az okát a jelenlegi adatainkból nem tudjuk megvilágítani, hogy miért van az, hogy a fiú gyerekeknek már a szülők is gyakrabban mesélnek, mint a lányoknak. Összességében az adatok alapján jól látható, hogy az olvasóvá válás kérdése sok esetben már a meseolvasás korában, messze az iskolás kor előtt eldőlt, és ebben a tekintetben is a jobb szellemi és anyagi viszonyok között élő családok gyermekei vannak előnyben.

Jegyzetek

1. FARKAS Ferenc: A Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. A jövő könyvtára – magyar könyvtárosok nemzetközi együttműködése. Székelyudvarhely, 2018. augusztus 30-31. <https://www.slideshare.net/enkonyvtaram/a-jv-knyvtra-112912880>
2. NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor: Olvasáslélektan, olvasáspedagógia. In: Könyvtárosok kézikönyve 4. kötet. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris kiadó, 2005. 67. p.
3. BENCZIK Vilmos: Az olvasás alkonya? In: Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról. Szerk. Szávai Ilona. Budapest, Pont kiadó, 2009.
4. NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor i. m. 17-47. p.
5. GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret (Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia) Kézirat. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979. 361. p.
6. BOURDIEU, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = Gazdaságszociológia – szöveggyűjtemény (szerk. Lengyel György – Szántó Zoltán). Budapest, Aula kiadó, 2006. 132-146. p.
7. MÉREI Ferenc - V. BINÉT Ágnes: Gyermeklélektan. Budapest, Libri, 2017.; BETTELHEIM, Bruno: A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest, Gondolat kiadó, 1985.
8. A 3–17 éves gyerekek olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.
9. Úgy ítéltük meg, hogy a kérdőívben szereplő kérdések nem feszegetnek annyira „érzékeny” témákat, hogy azokra a gyermekek nem válaszolnának őszintén a szülő jelenlétében.
10. NAGY Attila: Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció. Budapest, OSZK-KMK, 1991.; NAGY Attila: Háttal a jövőnek? Középkorúak olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár

– Gondolat kiadó, 2003.

11. A kutatásban tudatosan szakítottunk az erősen megbélyegző „csonka család” fogalmával. „Kétszülősként” hivatkozunk azokra a családokra, amelyekben mind az apa, mind az anya szerepét betölti egy-egy személy, akikkel a gyerek életvitel szerűen együtt él.
12. A felmérés erre vonatkozó adatait ld.: TÓTH Máté: A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben. Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiből = Könyvtári Figyelő, 64. évf. 1. sz. 2018. 45–60. p.

Irodalom

- A 3-17 éves gyerekek olvasási- és könyvtárhasználati szokásai (Közvélemény kutatási tevékenység az EFOP-3.3.3-VEKOP/162016-00001 pályázati konstrukció keretében). Gyorsjelentés. Psyma Hungary Kft. 2017. október 5.
- BENCZIK Vilmos: Az olvasás alkonya? = Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról. Szerk. Szávai Ilona. Budapest, Pont kiadó, 2009.
- BETTELHEIM, Bruno: A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest, Gondolat kiadó, 1985.
- BOURDIEU, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke = Gazdaságszociológia – szöveggyűjtemény (szerk. Lengyel György – Szántó Zoltán). Budapest, Aula kiadó, 2006. 132-146. p.
- FARKAS Ferenc: A Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001. A jövő könyvtára – magyar könyvtárosok nemzetközi együttműködése. Székelyudvarhely, 2018. augusztus 30-31. <https://www.slideshare.net/enkonyvtaram/a-jv-knyvtra-112912880>
- GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret (Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia) Kézirat. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979. 361. p.
- MÉREI Ferenc - V. BINÉT Ágnes: Gyermeklélektan. Budapest, Libri, 2017.
- NAGY Attila – KATSÁNYI Sándor: Olvasáslélektan és –pedagógia. In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris kiadó, 2005. 17-47. p. és 67. p.
- NAGY Attila: Háttal a jövőnek? Középkorúak olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat kiadó, 2003.
- NAGY Attila: Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció. Budapest, OSZK-KMK, 1991.
- TÓTH Máté: A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben. Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiből = Könyvtári Figyelő, 64. évf. 2018. 1. sz. 45–60. p.

Beérkezett: 2018. október 24.